

## Permanent Onderzoek Leefsituatie

***Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft een lange traditie op het gebied van leefsituatieonderzoek. In 1997 zijn de diverse leefsituatieonderzoeken samengevoegd tot een geïntegreerd systeem: het Permanent Onderzoek Leefsituatie.***

Medio jaren zeventig is het Centraal Bureau voor de Statistiek gestart met de uitvoering van een reeks sociaal-culturele *surveys*. In dit kader is in 1974 voor het eerst een algemeen leefsituatieonderzoek gehouden. Dit onderzoek is vervolgens elke drie jaar herhaald, en weer later zelfs voortgezet op een doorlopende basis in het Doorlopend Leefsituatieonderzoek (DLO).

Daar kwamen spoedig nieuwe enquêtes bij. Begin van de jaren tachtig ontwikkelde het CBS enquêtes rondom onderwerpen als gezondheid en tijdsbesteding. Het zijn de *Gezondheidsenquête* en het *Tijdsbestedingsonderzoek*. Andere onderzoeken voerde het Bureau uit met derden, zoals de *Enquête Slachtoffers Misdrijven* (samen met het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum), later voortgezet als de *Enquête Rechtsbescherming en Veiligheid*; het *Woningbehoeften Onderzoek* (met het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en haar voorgangers).

### Geïntegreerd systeem

Deze onderzoeken bestreken een groot terrein van leefsituatieonderwerpen, maar waren niet goed op elkaar afgestemd. De onderzoeken leverden dan ook geen coherent beeld op van de leefsituatie van de Nederlandse bevolking, mede omdat er ook nogal versnipperd over werd gerapporteerd. Om die versnippering te voorkomen en de kwaliteit van het leefsituatieonderzoek te verbeteren, zijn de diverse CBS-onderzoeken in 1997 samengevoegd tot een geïntegreerd systeem van leefsituatieonderzoeken: het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS). Daarbij is gekozen voor een tegelijkertijd flexibel en uniform onderzoeksontwerp waarmee regu-

liere monitoring van de leefsituatie mogelijk is en waarbij tevens geanticipeerd kan worden op de (wisselende) maatschappelijke vraag naar leefsituatiegegevens.

Sommige leefsituatieonderwerpen zijn in POLS veranderd of vernieuwd. Zo is het vrijwilligerswerk dat tot 1994 een integraal onderdeel was van het DLO, in POLS weer opgepakt.

### Drietrapsraket

POLS heeft de structuur van een drietrapsraket. De eerste trap omvat de gecoördineerde vragen naar demografische en sociaal-economische achtergrondkenmerken van de personensteekproef, de bevolking van 0 jaar en ouder. De tweede trap bevat voor de gehele steekproef de kernindicatoren van de verschillende leefsituatieonderwerpen. Het gaat om een vaste set vragen over wonen, gezondheid, leefstijlen, kwaliteit van de arbeid, politieke betrokkenheid, milieu, maatschappelijke participatie, tijdsbesteding en onveiligheidsgevoelens. Deze twee trappen vormen samen de basisvragenlijst.

De derde trap omvat de deelsteekproeven voor verder inhoudelijk onderzoek, de zogeheten onderwerpsgerichte modules. Door de wisselende frequenties van de onderzoeken kan het aantal onderwerpsgerichte modules van jaar op jaar variëren. De jaarlijkse vaste kern van trap 3 wordt gevormd door de modules gezondheid en arbeidsomstandigheden, rechtsbescherming en veiligheid en wonen.

### Dagboekje

Het merendeel van de vroeger afzonderlijk gehouden leefsituatieonderzoeken vindt haar verdere voortzetting in de inhoudelijke

modules van POLS. Een van deze modules is de module Recht en Leefsituatie, die op haar beurt weer bestaat uit twee inhoudelijke deelmodules Recht en Participatie (REP) en de deelmodule Recht en Milieu (REM). Onderwerpen over slachtofferschap en het gebruik van rechtshulp zijn ondergebracht in de beide deelmodules REP en REM. Daarnaast staan in de REP-module vragen over vrijwilligerswerk, lidmaatschap van verenigingen, vrijetijdsbesteding en sociale relaties. In de REM-module zijn vragen opgenomen over preventie, onveiligheidsgevoelens en milieu. Daarnaast is in de REM-module is ook plaats gemaakt voor een beperkt tijdsbestedingsonderzoek (het zogenoemde mini-TBO). Dit onderzoek is zo ontworpen dat op een eenvoudige wijze en in beperkte tijd een indruk kan worden verkregen van de wijze waarop mensen hun tijd besteden. In het mini-TBO wordt aan één persoon van 12 jaar of ouder in het huishouden gevraagd een dagboekje in te vullen. Het is een zogenoemd *yesterday interview*. De respondent wordt gevraagd aan te geven wat hij of zij gisteren heeft gedaan en op welk tijdstip. De respondent moet door middel van getekende lijnen in een schema per kwartier aangegeven welke van de 32 voorgedecodeerde activiteiten van de lijst hij gedurende één dag heeft verricht. Het dagboekje begint om zes uur 's ochtends en loopt door tot zes uur de volgende ochtend. In het dagboekje van het mini-TBO is de mogelijkheid geboden om meerdere activiteiten die gelijktijdig werden uitgevoerd aan te geven. In de analyses zijn de dubbele activiteiten teruggebracht tot één activiteit per kwartier waardoor het dagtotaal op 24 uur uitkomt.

## Vrije dagen en werkdagen

Respondenten mogen niet zelf kiezen op welke dagen ze de dagboekjes invullen. Getracht is de dagen van week zo evenredig mogelijk te laten voorkomen in de steekproef, aangezien op vrije dagen vaak andere bezigheden worden uitgevoerd dan op werkdagen. In principe is de interviewer aanwezig als de respondent het dagboekje invult om eventuele problemen te verhelpen. Pas als de

respondent het dagboekje niet wil invullen in aanwezigheid van de interviewer wordt de mogelijkheid geboden het dagboekje alleen in te vullen en later op te sturen.

Drie van de vier respondenten hebben het dagboekje ingevuld in aanwezigheid van de interviewers. Bij vijftien procent is het dagboekje achtergelaten en negen procent heeft geweigerd het dagboekje in te vullen. Van de achtergelaten dagboekjes is zeventig procent teruggestuurd naar het CBS. Dat betekent dat de totale extra non-respons voor het mini-TBO veertien procent bedraagt. In totaal resteren er 4 960 respondenten voor het mini-TBO van 1997.

## Aanschrijfbrief

Voor iedere POLS-module is een afzonderlijke steekproef getrokken. Het betreft steeds een aselechte personensteekproef uit de in Nederland woonachtige bevolking in particuliere huishoudens. De personen worden getrokken uit een afslag van de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA), een bestand dat door het CBS zelf wordt beheerd en geactualiseerd. De gehele POLS-steekproef komt dus tot stand door samenvoeging van de afzonderlijke steekproeven.

Het voordeel van de huidige personensteekproef is dat de eerste contactlegging thans kan plaatsvinden via een volledig op de (geselecteerde) persoon gerichte aanschrijfbrief. Dat is bevorderlijk voor de respons. Na het zenden van de aanschrijfbrief probeert de interviewer tot drie keer toe via huisbezoeken contact te krijgen met de onderzoekspersoon. Lukt dat niet, dan wordt deze persoon nog eens telefonisch benaderd voor het beantwoorden van de basisvragenlijst. Na dit telefonische interview wordt gevraagd om het vervolg op een later tijdstip persoonlijk af te nemen.

## Selectiviteit

Hoewel er diverse maatregelen zijn getroffen ter verbetering van de respons is daarmee het risico van selectiviteit die voortkomt uit de non-respons niet uitgebannen. Om hiervoor te corrigeren moeten de uitkomsten worden herwogen naar een beperkt aantal populatie-

## Responsgegevens mini-TBO, 1997

|                             | Respondenten aan wie gevraagd is dagboekje in te vullen |    |
|-----------------------------|---------------------------------------------------------|----|
|                             | aantal                                                  | %  |
| Totaal                      | 5 858                                                   |    |
| w.v.                        |                                                         |    |
| Ingevuld tijdens interview  |                                                         | 75 |
| Dagboekje achtergelaten     |                                                         | 15 |
| w.v.                        |                                                         |    |
| Niet teruggestuurd          |                                                         | 30 |
| Teruggestuurd               |                                                         | 70 |
| Invulling geweigerd         |                                                         | 9  |
| Extra non-response mini-TBO |                                                         | 14 |

gegevens. De berekening van deze individuele wegingscoëfficiënten is gebaseerd op het bereiken van volledige correspondentie tussen de verdelingen van (combinaties van) steekproefkenmerken en de overeenkomstige bekende verdelingen in de populatie. Het is de verwachting dat weging ook eventuele vertekeningen in andere steekproefkenmerken recht trekt dan wel op zijn minst verbetert.

## Trendbreuken

Op enkele punten wijkt POLS af van de vroegere onderzoeken. Als gevolg van deze verschillen kunnen methodologische trendbreuken optreden. Vooralsnog zijn er verder geen duidelijke, empirische aanwijzingen dat bij de onderwerpen rond slachtofferschap, milieu en politiek trendbreuken zijn opgetreden. Wel zijn er aanwijzingen dat bij sommige vormen van vrijetijdsbesteding en enige satisfacties waarschijnlijk wel trendbreuken zijn opgetreden.

Myra Wieling